TYUTORLIK FAOLIYATIDA OCHIQ TA’LIM BERISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI VA TAMOYILLARI

Muxammadjonova Madinabonu Isroiljon qizi
FarDU Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi tayanch doktoranti

Annotatsiya
Ushbu tezisda ochiq ta’lim mazmuni, uni tyutorlikdagi amaliyotga joriy etish tamoyillari, innovatsion yondashuvlari va ta’lim jarayonida tutgan ahamiyatli jihatlari borasida so’z yuritilgan. Tyutorlik faoliyatini ochiq ta’lim bilan hamohanglikda olib borish talaba yoshlarga har jihatdan qulaylik va imkoniyatlar yaratadi. Ularning yangi qobiliyat va iste’dodlarini kashf etib, bilimlarini yanada rivojlantirishga hissa qo’shadi.

Kalit so’zlar: *ochiq ta’lim, ochiqlik tamoyili, tyutorlik amaliyoti, bilim, imkoniyatlar, tyutorlar, ko’nikma, mashg’ulotlar.*

KIRISH

Har qanday jamiyatning yuqori pog’onalarga ko’tarilishi va istiqbollarga erishishi uchun unda barcha jamiyat a’zolari birdek harakat qilishi zarur. Xususan, bunda bilimli va salohiyatli shaxslarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Ilm o’rgatish– bu faqat boshqalarni o’qitish va tarbiyalashgina emas, balki o’z–o’zini shakllantirish hamdir. Jamiyat o’z–o’zini shakllantiruvchi ilmga intilish faoliyatini ta’kidlovchi paradigmaga o’tishga mahkumdir. Bunday o’tishning yuzaga chiqishidagi asosiy shartlariga yangi kompyuter va innovatsion texnologiyalarni uzluksiz egallab borish asosiga qurilgan mo’tadil ishlaydigan iqtisodiyot, zaruriy qo’llab–quvvatlashlarga ega bo’lgan jamiyat va samarali ishlaydigan ilmiy-ijtimoiy institutning mavjudligi, bu institut o’zining barcha asosiy maqsad va vazifalarini turli tizimlar va tizimostilar orqali kasbiy ta’limgacha vaqtda va kasbiy ta’lim vaqtida o’rgatishni amalga oshirishga qaratishini kiritishimiz mumkin. Har bir mamlakatning porloq kelajagi yoshlar qo’lida bo’lganligi sabab, ularni bilim va iqtidorlarini yanada rivojlantirish va qo’llab quvvatlash maqsadida yurtimiz ta’lim tizimida ko’plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu yo’lda yosh avlodga sifatli ta’lim-tarbiya bera oladigan, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash muhim masalalardan biridir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “O’zbekiston Respublikasida oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida” 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni [1] hamda O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog’liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son [2] hamda 2021-yil 9-sentabr 563-son [3] qarorlaridagi vazifalarni amalga oshirish tartibi va yo’nalishlarini belgilab berish maqsadida Davlat oliy ta’lim muassasalarida tyutorlik faoliyatini tashkil etish to’g’risidagi Nizom asosida 2021-yil 1-noyabrdan boshlab davlat universitet va institutlarida talabalar bilan ishlash bo’yicha “guruh murabbiyi” faoliyati bekor qilinib, uning o’rniga talabalar bilan ishlaydigan “tyutorlar” amaliyoti yo’lga qo’yildi. Shundan buyon tyutorlar universitet va talabalar

o’rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, talabalarning universitet hayoti va ta’lim jarayoniga moslashishiga ko’maklashish, ularga ijtimoiy, pedogogik-psixologik yordam ko’rsatish va talabalar kasbiga muhabbatni rivojlantirishga xizmat qilib kelmoqda.

Tyutorlikni tashkil etish jarayonida ochiq ta’lim ham o’z ahamiyatli jihatlariga ega. Ochiq ta’lim dasturlari turli xil o’quv tajribalarini taqdim etishga mo’ljallangan. Bularga jismoniy qiyinchiliklarga duch kelish orqali individual xarakterni shakllantirish ; jamoani shakllantirish va boshqalarga ishonish; ochiq havoda omon qolish va zavqlanish uchun tabiatning bevosita tajribasi va o’rganish ko’nikmalari kiradi. Bu maqsadlarga erishish uchun barcha dasturlar bir xil darajada samarali bo’lmasa-da, tajribaning o’zi umuman yoqimli va o’rganilgan ko’nikmalar bebaho bo’lishi mumkin.

Zamonaviy ochiq ta’lim bir qator alohida tashabbuslar bilan boshlangan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Yevropada, Buyuk Britaniyada, AQShda, Avstraliyada va Yangi Zelandiyada tashkillangan uyushgan lagerlarni dalil sifatida keltirish mumkin. Bundan tashqari yana bir namuna sifatida, 1907 yilda Robert Baden-Pauell tomonidan amaliyotga joriy etilgan “Skautlar harakati” keltiriladi. Unda ochiq havoda o’tkaziladigan mashg’ulotlarga e’tibor qaratilib, norasmiy ta’lim olinadi. Daniya o’rmon maktablari xuddi shunday maqsad va vazifalarga ega bo’lgan dasturlarga misoldir.[4-125]

Ochiq havoda ta’lim olishning asosiy kashfiyotchisi Germaniyadagi Schule Schloss Salem, Shotlandiyadagi Gordonstoun maktabi, Uelsdagi Atlantika kolleji, Birlashgan jahon kollejlari harakati, Edinburg gersogi mukofoti sxemasiga asos solgan nemis o’qituvchisi Kurt Xan hisoblanadi. K.Xan turli jamoat ishlari, hunarmandchilik ko’nikmalari, jismoniy mahorat va tashqi ekspeditsiyalar va tashqi bog’lanish harakatida ishtirok etib, malakasini rivojlatirgan. U yoshligida ko’rgan salohiyatidan ilhomlangan, u intizomni, haqiqiy jismoniy qiyinchiliklarni yengish va jamoaviy ishlashni targ’ib qilish uchun ochiq ta’lim uslublarini yaratdi. Xan tizimlarining ijobiy natijalari boshqalarni ham shunga o’xshash o’quv dasturlarini ishlab chiqishga ilhomlantirgan va hozir ham shunday qilmoqda.[5]

Yigirmanchi asrning ikkinchi yarmida mijozlar guruhlari va ilovalari tobora kengayib borayotgan barcha sohalarda (davlat, ixtiyoriy va tijorat) ochiq ta’lim tez o’sdi. Bu davrda "Outward Bound" dunyoning 40 dan ortiq mamlakatlariga, shu jumladan 1960-yillarda AQShga tarqaldi. Bu, o’z navbatida, loyiha sarguzashtlari va ochiq havoda yetakchilik milliy maktabini o’z ichiga olgan ko’plab dasturlarni yaratdi.[4]

Umuman olganda, ochiq havodagi mashg'ulotlar talabalarga o'z tengdoshlari va turli kelib chiqishi bo'lgan odamlar bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi, bu ularga jamoada ishlash, muloqot va yetakchilik kabi ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Piyoda yurish, lager va sport mashg’ulotlarini bajarish kabi ochiq havodagi mashg'ulotlar yoshlarning jismonan faol va sog'lom bo'lishiga o’z hissasini qo’shadi. Bunga qo’shimcha tarzda, ochiq havodagi mashg'ulotlar turli o'simliklar, hayvonlar, atrof-muhit va ekotizimlarni birinchi qo'l bilan bilish imkoniyatini beradi. Bunday tajribaviy o'rganish bu haqda kitobda o'qish yoki uni onlayn tomosha qilishdan

ko'ra kuchliroq bo'ladi. Ochiq havoda mashg'ulotlar bilan shug'ullanadigan yoshlar o'z tasavvurlarini va ijodkorliklarini ishlatish imkoniyatiga ega. Ular kashf qilishlari, tuzilmalarni qurishlari, yoki chizishlari mumkin. Talabalar atrof-muhitda ko’proq vaqtini o’tqizish va uning ahamiyatini his etish orqali o'z harakatlarining atrof-muhitga ta'siri haqida xabardor bo'lishadi va ko'proq mas'uliyat hissini tuyishadi.

Ochiq ta’lim o’z -o’zini, boshqalarni va tabiiy dunyoni o’z ichiga oladi. Bu uchta domenning nisbiy urg’usi bir dasturdan boshqasiga farq qiladi. Ochiq havoda ta’lim dasturi, masalan, ushbu maqsadlardan birini (yoki bir nechtasini) ta’kidlashi mumkin:[6]

- retsidivizmni kamaytirish uchun;
- jamoaviy ishni kuchaytirish uchun;
- ochiq havoda omon qolish ko’nikmalarini o’rgatish;
- ma’naviyatni targ’ib qilish;
- tabiiy muhitni tushunish;
- yetakchilik ko’nikmalarini rivojlantirish;
- muammolarni hal qilish ko’nikmalarini oshirish;

Ochiq havoda ta’lim ham jamoaviy ishning asosiy elementlarini singdirishga yordam beradi, chunki ishtirokchilar birgalikda ishlashga va bir-biriga tayanishga majbur.

XULOSA

Xulosa qilib ta’kidlash joizki, talabalarga ochiq havoda ta’lim berish orqali ularni nafaqat fanga qiziqtirish, balki musaffo va sog’lom muhitda fanga oid bilimlarni oddiy sinf tizimida berilgandan ko’ra chuqurroq yetkazib berish imkoniyati yaratiladi. Chunki bunday sharoitda ularning ma’lumotlarni qabul qilish faoliyati yaxshi ishlaydi, mavzuga diqqat-e’tibori kuchayadi. Demak, samarali ta’lim shaklini tashkil etish va olib borishda ochiq ta’lim dasturi muhim ahamiyat kasb etadi. Uni o’rinli yo’lga qo’yilishi ta’lim sifatini oshirish uchun foydali bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabr “O‘zbekistan Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kotseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni.

2. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog’liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son Qarori.

3. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog’liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” 2021-yil 9-sentabr 563-son Qarori.

4. Tyutorskoye deystviye v obrazovani: teoriya, praktika, podgotovka kadrov: uchebno-metodicheskoye posobiye / A. N. Bogachev, V. S. Silitskiy; Yujno-Uralskiy gosudarstvenniy gumanitarno-pedagogicheskiy universitet. – [Chelyabinsk]: Yujno-Uralьskiy nauchniy sentr RAO, 2021. – 184 s.

5. Osnovi tyutorstva: kurs leksiy [Elektronniy resurs]: uchebnoye posobiye dlya studentov visshix uchebnix zavedeniy / N. V. Shramko; Ural. gos. ped. un-t. – Elektron. dan. – Yekaterinburg: [b. i.], 2018.

6. Tyutorskoye soprovojdeniye obrazovatelnoy deyatelnosti: uchebnoye posobiye. Praktikum / M. A. Dьyachkova, O. N. Tomsk; FGBOU VO «UrGPU». – Yekaterinburg, 2016. – 184 s.

7. Tyutorstvo v obrazovani: ot issledovaniy k praktikam [Elektronniy resurs]: monografiya – El. izd. - Elektron. tekstoviye dan. (1 fayl pdf: 249 s.). - Astaxova O.V., Belan N.V., Borovkova T.I., Goncharova A.V., Goryachenko Ye.A. i dr. 2020.